

Jungs typologi i et systemisk perspektiv

Artikel offentliggjort i *Erhvervspsykologi*, nr. 3, oktober 2011.

Preben Grønkjær, magister i idéhistorie

Indholdsfortegnelse

Baggrund for artiklen	2
Jungs holdning til teorier	3
En påstand om essentialisme og determinisme	5
Typologi og kontekst	6
Fra væren til præference	8
Udvikling af ens typeprofil	10
Praktisk brug af typologiske metoder	11
Konklusion	14
Litteratur.....	14

Typologi+
v/Preben Grønkjær
Udviklingskonsulent, underviser og fagbogsforfatter
Accredited Executive Business Coach
Valdemarsgade 32
8000 Aarhus C
Tlf.: +45 2276 3127
E-mail: Typologi-plus@mail.dk
Hjemmeside: www.typologi-plus.dk

Baggrund for artiklen

Den problemstilling, jeg behandler i denne artikel, blev jeg konfronteret med for første gang, da jeg i 2006 blev ansat i konsulentbranchen. Her kom jeg ind i et miljø, hvor ordet "systemisk" har stor gennemslagskraft. Det blev derfor hurtigt klart for mine kolleger, min leder og mig selv, at jeg måtte have en systemisk leder- og konsulentuddannelse, så jeg bedre kunne orientere mig i teori- og metodelandskabet i branchen.

De systemiske teorier og metoder, som jeg blev præsenteret for i løbet af uddannelsen, på forskellige kurser og i litteraturen, fandt jeg som idéhistoriker fuldstændig genkendelige og selvfølgelige. Ideerne var kendt tankegods, selv om jeg ikke havde mødt dem i netop den form, hvor de blev navngivet som systemiske. Som et eksempel på det genkendelige vil jeg nævne en formulering af en systemisk forståelse af virkeligheden:

"Inden for systemisk tænkning er det et grundlæggende udgangspunkt at der ikke er en objektiv virkelighed "derude", som kan opfattes og forstås mere eller mindre korrekt. Virkeligheden er en social konstruktion skabt af mennesker, der interagerer og kommunikerer med hinanden gennem sproget." (Haslebo og Nielsen, 1999, s. 89).

Jeg genkender denne forestilling fra forskellige idéhistoriske kilder, men især fra C.G. Jung (1875-1961) i hans analytiske psykologi. Man ser den tydeligt i hans psykiatriske sygdomsforståelse, fx formuleret således:

"At være "gal" er en social forestilling; vi anvender sociale restriktioner og definitioner for at kunne udskille mentale forstyrrelser. Man kan sige, at en mand er sær, at han opfører sig på en uventet måde og har underlige ideer, og hvis han skulle leve i en lille fransk eller schweizisk landsby, ville man sige "Han er en original fyr, en af de mest originale indbyggere på dette lille sted;" men hvis man tager denne mand med ind midt på Harley Street, ja, så er han rent ud sagt tosset. ... Men dette er simpelthen sociale betragtninger." (Jung, 18.72).¹

Og i en refleksion over neuroseterapi udtrykte Jung sig således:

"Det kliniske standpunkt alene yder ikke neurosens væsen retfærdighed og kan ikke yde den retfærdighed, fordi neurosen snarere er et psykosocialt fænomen end en sygdom sensu strictiori [i snæver forstand]. Neurosen tvinger os til at udvide "sygdoms"-begrebet ud over forestillingen om et enkeltlegeme, der er forstyrret i sine funktioner, og til at betragte det neurotiske menneske som et sygt socialt relationssystem." (Jung, 16.37).

¹ Tallene efter citater af Jung henviser til de samlede værker og paragrafnummer, her Gesammelte Werke bind 18. Paragraf 72. Citaterne fra de tyske titler er oversat af denne artikels forfatter.

Når Jung betragtede neurosen som et psykosocialt fænomen og det neurotiske menneske som et sygt socialt relationssystem, må den logiske konsekvens være, at han mente, at *mennesket er et socialt relationssystem*. En sådan opfattelse er helt i tråd med systemisk tænkning.

De to ovenstående udsagn af Jung er også forenelige med den socialkonstruktionisme, som indgår i mange danske konsulents systemiske tankegods. Man kan fx se Jungs tanke om sygdom som en social konstruktion og mennesket som et socialt relationssystem som værende i tråd med Kenneth og Mary Gergens opfattelse - her udtrykt i en udtalelse, hvor de formulerer deres forståelse af forskellen mellem konstruktivisme og konstruktionisme:

"Udtrykket 'konstruktivisme' bruges ofte synonymt med 'konstruktionisme'. I konstruktivismen foregår konstruktionen af verden i individets hoved eller indre. På trods af at der er visse sammenfald mellem konstruktivismen og socialkonstruktionismen, bruger vi udelukkende det sidste begreb i denne bog for at understrege den vigtige betydning, der tillægges, ikke individer, men relationer som det sted, hvor verden konstrueres." (Gergen og Gergen, 2006, s. 7, fodnote 1).

Selv om det således principielt set burde være uproblematisk at koble Jungs teorier med systemisk tænkning, er det via udsagn fra forskellige personer i konsulentbranchen gået op for mig, at der her er en tendens til at dømme Jung ude af det legitime tankegods. Dette rammer logisk nok også typologiske indikatorer som fx Jungiansk Type Indeks (JTI) og Myers-Briggs Type Indikator (MBTI).

Jeg har ikke kunnet få afvisningen af Jungs typologi (og psykologi i det hele taget) til at passe med min egen forståelse af denne og arbejdet med JTI og MBTI. I det følgende vil jeg derfor gøre et forsøg på at bringe mit kendskab til Jung i spil for at kvalificere diskussionen om dens forhold til systemisk tænkning. Jeg skriver på baggrund af 40 års studier af typologien, som jeg har undervist i gennem 30 og skrevet om i mere end 20 år.

Jungs holdning til teorier

I dette bidrag vil jeg tage afsæt i et udsagn fra en systemisk tænkende konsulent, som deltog i en diskussion om forholdet mellem typologi og systemisk teori.² Han sagde: "Vi anvender typologien, på trods af at Jungs grundlæggende paradigme er et andet end det systemiske."

Jeg har allerede i det foregående afsnit påpeget, at Jungs teorier ikke er i modstrid med

² Så vidt jeg ved, er diskussionen ind til nu ikke foregået på skrift, men kun mundtligt. Jeg kan derfor ikke henvise til litteratur om emnet, men kun til personlige observationer.

systemisk tænkning. Her vil jeg fremhæve, at det efter mit kendskab til Jungs måde at tænke på ikke giver mening at tale om "Jungs grundlæggende paradigme". Jung har nemlig ikke udviklet en generel teori, men har formuleret mange forskellige teoretiske indfaldsvinkler til de problemer, han beskæftigede sig med - udtrykt med hans egne ord:

"Jeg har hverken opstillet et system eller en generel teori, men kun formuleret hjælpebegreber, der tjener mig som værktøj, sådan som det praktiseres inden for enhver naturvidenskab." (Jung, 18.1507).

Han sagde fx om dette syn på sit teoretiske bidrag så sent i sin karriere som i 1951:

"Vores psykologiske erfaring er endnu for ung og for lidt udbredt til at muliggøre almene teorier. Forskningen har først brug for en mængde kendsgerninger, som belyser sjælens væsen, før vi overhovedet kan tænke på at opstille almengyldige læresætninger." (Jung, 16.236).

Da Jung ikke havde udviklet et system og en metode, gav det for ham heller ikke nogen mening, at man kaldte sig "jungianer". Eksempelvis skrev han i et brev, at han kun kunne håbe og ønske, at ingen blev "jungianer". Han begrundede det med, at han jo ikke repræsenterede en doktrin, men beskrev kendsgerninger og foreslog visse opfattelser, som han fandt det værd at drøfte (Jung, Briefe II, 9).

Jung formulerede sit standpunkt på den måde, at det altid havde været et behov for ham at sammenholde mange slags meninger (Jung, 16.66). Psyken, som var hans forskningsfelt som psykiater, var efter hans opfattelse alt for kompliceret til, at én teori kunne rumme den. Og han illustrerede et sted denne grundlæggende holdning således:

"Der skal mange teoretiske synspunkter til for at producere et tilnærmelsesvis billede af den sjælelige mangfoldighed. Det er derfor helt forkert, når man bebrejder psykoterapien, at den ikke engang kan blive enig med sig selv om sine egne teorier. Enighed kunne kun betyde ensidighed og ufrugtbarhed. Psyken kan man lige så lidt som verden indfange i en teori. Teorier er ikke trosartikler, men i bedste fald instrumenter for erkendelsen og for terapien, eller også duer de slet ikke til noget." (Jung, 16.198).

Jungs typologi har samme praktiske karakter som hans øvrige teoretiske udkast. Dette kan illustreres gennem Jungs holdning til anvendelse af typeteorien:

"Tro ikke, at jeg putter folk i den ene eller den anden kasse og siger: "Han er en intuitiv," eller "Han er en tænketype." Mennesker spørger mig ofte: "Sig mig, er den-og-den ikke en tænketype?" Jeg siger: "Det har jeg aldrig tænkt på," og det har jeg ikke. Det er overhovedet ikke til nogen nytte at putte folk i skuffer med forskellige mærkater. Men når man har et stort empirisk materiale, så har man brug for nogle kritiske strukturprincipper, der kan hjælpe én med at klassificere det. Forhåbentlig

overdriver jeg ikke, men for mig er det meget vigtigt at kunne skabe en slags orden i mit empiriske materiale, især når mennesker er plagede eller forvirrede, eller hvis man skal forklare dem for andre. Skal man fx forklare en hustru for hendes mand eller en ægte mand for hans hustru, så er det ofte en stor hjælp at have disse objektive kriterier, for ellers ender det hele med "Han sagde" - "Hun sagde". (Jung, 18.34).

Jeg håber, at de ovenstående udtalelser fra Jung kan sandsynliggøre, at det ikke giver mening at tale om "Jungs grundlæggende paradigme". Teorier var for Jung, som man kan se, redskaber til forståelse af komplekse fænomener – og altså ikke paradigmer eller trossætninger.

En påstand om essentialisme og determinisme

Et andet argument for at diskvalificere Jungs typologi i et systemisk teori- og metodelandskab blev i en diskussion formuleret således af en konsulent: "Jungs typologi er et udtryk for essentialisme og determinisme." Ifølge denne påstand skulle typen altså være en indre faktor (en essens), og at det er givet på forhånd, hvordan denne indbyggede faktor i ens væsen udvikler sig med logisk nødvendighed og forudsigeligt. Denne måde at tænke på refererer man ofte til som værende essentialisme og determinisme.

På et typologikursus hørte jeg ganske vist en underviser komme med følgende påstand: "Jung siger, at typen er medfødt." Men en sådan tanke er ikke i overensstemmelse med Jungs egen opfattelse. Han selv mente, at der kan være en *medfødt disposition* til at udvikle sig i en bestemt retning. En mulig disposition er dog på ingen måde den eneste faktor i udviklingen. Jung satte hele tiden kombinationen af *ydre omstændigheder* og *indre disposition* op som kilder til typeudviklingen (se fx Jung, 6.6 f.). Han sagde fx om fremkomsten af et menneskes typeprofil:

"Nu har det ene menneske mere anlæg for ét og det andet menneske for noget andet. Eller tilpasningen til barndommens første omgivelser kræver, at man er tilbageholdende og eftertænksom, eller omvendt mere indfølelse, alt efter forældrene og omstændighederne. Derved kommer den ene side automatisk til at dominere, og heraf opstår forskellige typer." (Jung, 6.22).

Hvis man holder sig til den første sætning i ovenstående citat, så kunne man måske misforstå typologien som et udtryk for essentialisme og determinisme, fordi Jung talte om "anlæg". Men den næste sætning gør sådanne misforståelser umulige.

Jung er på trods af sine gentagne henvisninger til omgivelsernes betydning af nogle kritikere blevet beskyldt for, at han ikke var opmærksom på, hvor meget opdragelsen og

miljøet påvirker den typologiske udvikling. Sådanne beskyldninger er imidlertid grundløse, hvilket man kan forsikre sig om ved at læse hans værker. Jung skrev fx, at de eksempler, han kender på en ekstraverteret føletype,³ næsten udelukkende er kvinder:

"De eksempler, der foresvæver mig på [den ekstraverterede føletype], er næsten uden undtagelse kvinder. Denne type kvinde lever efter sin følelses rettesnor. Hendes følelse har som følge af opdragelsen udviklet sig til en indpasset funktion, der er underkastet bevidsthedskontrol." (Jung, 6.665).

Læg mærke til, at Jung her påpegede, at det er *som følge af opdragelsen*, hun har udviklet sig til en ekstraverteret føletype. Men generelt beskæftigede Jung sig ikke ret meget med, hvorfor man er blevet den og den type. Han tog simpelthen til efterretning, at et individ har netop denne typeprofil, som det har. Og så lagde han i øvrigt stærkere vægt på menneskers fremtidige muligheder end på deres fortid – ganske som det er tilfældet i systemisk teori og metode.

Jungs stadige referencer til omgivelsernes og de ydre omstændigheders indflydelse på typeudviklingen viser, at påstanden om essentialisme og determinisme er uholdbar.

Typologi og kontekst

Jeg har adskillige gange hørt som argument imod typologien, at man set fra en systemisk synsvinkel ikke altid er den samme type. Man bruger ifølge dette argument de typologiske funktioner, der er aktuelle i den givne kontekst. Ergo skulle typologien være ubrugelig. Faktisk gav Jung selv også udtryk for, at man ikke altid anvender de samme funktioner, hvilket jeg kommer mere ind på i det følgende. Men Jung er måske blevet bedømt som ikke-systemisk, fordi han i sin bog *Psychologische Typen* har beskrevet nogle mennesker, der er så indgroede i deres måde at tænke og agere på, at de ikke gnidningsfrit kan skifte funktionsmåde, når situationen kræver det. Han beskrev disse ensidige typer for at tydeliggøre sine iagttagelser. Dette kan evt. være en del af grunden til, at nogle systemisk tænkende mennesker afviser Jung. Men det normale - også for Jung - er, at man kan skifte funktioner efter behov - i hvert fald til en vis grad og efter en bevidst indsats.

Jeg tror dog, at man af hensyn til en realistisk selverkendelse ikke skal være alt for optimistisk med hensyn til gnidningsfri brug af alle typologiske funktioner. I ens iagttagelser af og refleksioner over sig selv gør man klogt i at overveje, om man er

³ Hvis man kun kender de typologiske begreber fra de danske oversættelser af MBTI og JTI, har man mødt ordene "ekstrovert" og "følen". Jung har dog specifikt afvist formen "ekstrovert", da det efter hans mening er dårlig latin. Den engelske typologilitteratur anvender da også oftest formen "extravert". Den anvender også "feeling", mens Jung selv på tysk bruger "Gefühl" og "Fühlen". Det er det sidste ord, der i MBTI og JTI er fordansket som "følen".

underlagt en illusion, der er næret af et postmodernistisk dogme om, at alle ens handlinger er kontekstafhængige, at mennesker ikke er individer, men situider etc.

Hvis man på et teoretisk grundlag påstår, at ens identitet ikke er noget, man har med sig, men at den udelukkende er situationsbestemt, kan denne teoretiske tilgang til begrebet "identitet" tolkes i et typologisk sprog: Det er en ekstrem og ensidig ekstraverteret opfattelse, som ignorerer det faktum, at nogle mennesker faktisk har en relativt stabil identitet uafhængigt af konteksten. Omvendt ville det være lige så ekstremt og ensidigt at hævde, at et menneskes identitet udelukkende skulle være noget, der er bestemt af indre faktorer såsom gener, et iboende sandt selv e.l. - en faldgrube af introverteret karakter. Det sidste er nok ikke den store risiko i vores tid, hvor tidsånden er stærkt præget af ekstraversion.

Hvis ens systemiske tænkning udelukkende beskæftiger sig med relationer - i stedet for blot at have fokus på dem - og fuldstændig udelukker individet fra iagttagelser og analyser, så er det forståeligt, at man afskriver typologien som ikke-systemisk. Det betyder dog efter min mening, at man er nødt til ofre nogle almindeligt kendte iagttagelser på en ensidig teoretisk forståelses alter. Prisen er bl.a., at man går glip af nogle indsigter, der kan være med til at forbedre relationerne, samarbejdet og kommunikationen mellem mennesker, som er hele eksistensberettigelsen for konsulenters brug af systemisk teori og metode.

Jeg finder eksempelvis risikoen for ensidighed hos Kenneth Gergen, bl.a. når han formulerer sig således:

"Den individuelle bevidsthed er opgivet som den skabende kilde til mening og erstattet af relationer (relationship). Eller for at udvide det yderligere: Vores evne til at mene noget (at tænke, at være forståelige, overhovedet at opfatte os selv som individuelle aktører) er født ud af relationer. Relationer går forud for individuel eksistens, og ikke omvendt." (Gergen, 1997, s. 8).

Jeg er naturligvis helt enig i, at man ikke kan forestille sig et menneske uden relationer, der bestemmer dets individuelle eksistens. Men allerede i ens første relationer med mor, far og øvrige familie medbringer man grundlaget for sin egen individualitet. Man kan fx være mere eller mindre robust over for de påvirkninger, man bliver udsat for, hvilket virker tilbage på de personer, man indgår i relationer med. Både fra et typologisk og et systemisk synspunkt ser jeg et cirkulært forhold mellem individet og fællesskabet: Fællesskabet påvirker individet, og individet påvirker fællesskabet.

Hvis man ud fra et ensidigt relationelt synspunkt insisterer på, at menneskers handlinger altid udelukkende ændrer sig efter den aktuelle kontekst, risikerer man ikke kun at gå glip af indsigter, men også at miste væsentlige handlemuligheder. Når man arbejder med typologi i organisationer, må man nemlig meget ofte forholde sig til konflikter, der bunder i, at mennesker *ikke* kan anvende den eller de typologiske funktioner, der ville

være passende i en given kontekst.

En grund til konflikter kan være, at en leder ikke kan komme medarbejderne i møde på deres typologiske præmisser. Et eksempel på et pinagtigt konfliktfelt er modsætningen mellem tænkning og følelse. Jeg har fx adskillige gange talt med føletypemedarbejdere, der klager over, at de ikke får nogen anerkendelse fra deres tænketypeledere. Tænketypelederne forstår i sådanne situationer simpelthen ikke beklagelserne - ifølge deres egen opfattelse får medarbejderne hele tiden en hel masse anerkendelse. Problemet er bare, at tænketyper umiddelbart giver anerkendelse på måder, som ikke giver tilfredsstillelse for føletyper. Jeg har mange gange hørt mennesker med følepræference sige, at anerkendelsen ikke kommer fra "hjertet".

Når en tænketypeleder lærer at give anerkendelse ved hjælp af følefunktionen, kan der ske en klar forbedring af det psykiske arbejdsmiljø i afdelinger eller organisationer med mange føletyper blandt medarbejderne. Når han eller hun kan overvinde sig selv til at tale fra "hjertet" i stedet for "hovedet" - måske efter en diskussion om, hvad så tåbeligt et udtryk betyder - oplever føletyper sig set, forstået og værdsat. For en tænketype handler det om at kunne udtale værdidomme ved hjælp af ord, der formidler følelsesværdier. Han eller hun må ofte tage sig alvorligt sammen for at kunne udtale ord som "dejligt", "spændende", "interessant", "fantastisk" etc. med ægte varme og interesse, når situationen kræver det.

Fra væren til præference

Hvis man som systemisk tænkende og arbejdende konsulent vil give Jungs typologi plads blandt sine teorier og metoder, fx i form af JTI eller MBTI, kan man gøre det med tryk forvisning om, at typologien ikke handler om ens væren, hvem man dybest set og i virkeligheden er. Men man må acceptere, at typologi handler om *præferencer*. Begrebet "præference" betyder i typologien, at man af forskellige grunde (uafhængigt af konteksten) har en vis tilbøjelighed til at foretrække én funktionsmåde frem for en anden. Der tænkes hermed ikke på ønsketænkning, som jeg fx har hørt udtrykt på denne måde: "Jeg er introvert, men ville foretrække at være ekstravert." Præference betyder i den typologiske kontekst, at man umiddelbart oplever og handler på én måde frem for en anden, fx at man foretrækker at beskæftige sig med ideer og visioner frem for med praktiske løsninger på konkrete problemer.

Hvis præferencebegrebet ikke fastholdes konsekvent som grundlag for typologien, opstår der begrebsmæssig forvirring. Men fordi man *foretrækker* én funktion frem for en anden, er det ikke ensbetydende med, at man altid bruger denne funktion. Selv om man har præference for intuition og dermed at beskæftige sig med ideer og visioner, er man nødt til i mange sammenhænge at håndtere konkrete, praktiske opgaver - typologisk

udtrykt: at anvende sansfunktioner. Så tanken om præferencer udelukker ikke typologien fra en systemisk betragtningsmåde, der fremhæver konteksten som bestemmende for ens handlinger. Følgende udtalelser af Jung om ekstraversion og introversion kan illustrere dette:

"Når man kalder nogen en introvert, mener man, at han foretrækker en introverteret adfærd, men han har også sin ekstravertede side. Vi alle har begge sider, ellers kunne vi overhovedet ikke tilpasse os, vi ville slet ingen indflydelse have, vi ville være ved siden af os selv." (Jung, 18.63).

"[...] alle mennesker besidder begge mekanismer, ekstraversion og introversion, og det er kun det forhold, at det er den ene eller den anden, der dominerer, der udgør typen." (Jung, 6.4).

"En normal ekstravertet indstilling betyder naturligvis aldrig, at individet altid og overalt udelukkende opfører sig efter det ekstravertede skema. Under alle omstændigheder vil der hos det samme individ kunne iagttages mange psykiske processer, der involverer introversionsmekanismen. Ekstravertet kalder vi jo kun en habitus, når ekstraversionsmekanismen er den fremherskende." (Jung, 6.640).

Alene ud fra sådanne formuleringer får man et fingerpeg om, at Jungs typeteori ikke er i modsætning til det aspekt af systemisk tænkning, der fremhæver konteksten som udgangspunkt for menneskers erfaringer og handlinger.

I en sprogbrug, der er udbredt i systemisk tænkende konsulentmiljøer, kunne man sige, at ens typologiske præferencer er en del af autopoiesen,⁴ dvs. det medfødte og tilegnede beredskab, man møder omverdenen med, og som er med til at konstruere ens forståelse af virkeligheden.

Autopoiesen er ikke altid uproblematisk. Individet er i sig selv et komplekst system, hvor der er mange indbyrdes kredsløb mellem de enkelte elementer i systemet. Der er kredsløb mellem kropslige, psykiske og åndelige faktorer, som ikke altid er i harmoni med hinanden. Og i typologien taler man om "typedynamik" - dvs. et kredsløb mellem funktionerne i ens typeprofil. Typedynamik beskriver, i hvilken rækkefølge man foretrækker at bruge de enkelte typologiske indstillinger og funktioner. Modsætningen mellem de typologiske faktorer optræder ikke kun i konflikter mellem mennesker, men også internt i én selv. Utallige mennesker har fx mærket en indre konflikt mellem følelse og tænkning: "Skal jeg gøre det, der føles rigtigt, eller skal jeg handle ud fra det, logikken siger?"

Selv om man går ind i en ny kontekst med et sæt givne præferencer, kan disse

⁴ Om dette begreb se fx Loehr-Petersen og Madsen 2004.

præferencer ændre sig over tid. I et systemisk sprog kunne man sige, at en ændret kontekst efterhånden kan ændre ens præferencer. Ikke alle, der arbejder med typologi, er enige i denne forståelse af typeudvikling. Nogle vil hævde, at præferencerne er medfødte og forbliver de samme livet igennem, mens man kan udvikle *kompetencer* i brugen af de ikke-foretrukne typologiske funktioner.

Når man har et stort erfaringsmateriale vedrørende typologi til sin rådighed, er det et interessant teoretisk spørgsmål, om præferencer ændrer sig eller ej, eller i hvilket omfang de ændrer sig, eller om der kun sker ændringer i ens kompetencer. Det er dog ikke centralt og substantielt for en drøftelse af typologi i et systemisk perspektiv. Her er fokus på, at man *bruger* de enkelte typologiske funktioner på måder, der er afhængige af den kontekst, man befinder sig i. Dette er i hvert fald tilfældet for de fleste mennesker, men der findes som sagt undtagelser: Der er ekstreme typer, der altid bruger de samme funktioner - også når situationen kræver en anden tilgang. Fx den ekstreme tænketype, der selv i sit kærlighedsliv argumenterer logisk og principielt, når kæresten ønsker at høre nogle søde ord. Eller den ekstreme føletype, der kun kan sige "Jeg føler, at ...", når chefen beder om dokumentation for, at ens projekt er økonomisk holdbart.

Ud fra Jungs beskrivelser og mine egne iagttagelser er jeg overbevist om, at det giver god mening også at tale om ændringer i præferencer. Jung sagde fx i et BBC-interview i 1959, at typen ikke er noget statisk, men ændrer sig i løbet af livet. Og i en principiel overvejelse opregnede Jung en række faktorer, der ligger til grund for ens typologiske indstilling - alle de faktorer, der formår at påvirke psyken i væsentlig grad: den medfødte disposition, opdragelsen, miljøindflydelser, livserfaringer, selvudviklede indsigter og overbevisninger, kollektive forestillinger osv. (Jung, 6.783). Han gjorde i den forbindelse opmærksom på, at de kollektivt betingede indstillinger er meget vigtige - i visse tilfælde endda de rent individuelle indstillinger overlegne (ibid.). Blandt de kollektive forestillinger, der på afgørende vis kan præge ens typeprofil, kan man tænke på politiske, religiøse og fagspecifikke betragtningsmåder og værdier.

Den ovenstående opregning af faktorer, der har indflydelse på udviklingen af ens typeprofil, er endnu en dokumentation, der gør det umuligt at opretholde påstanden om, at Jungs typologi skulle være essentialistisk og deterministisk (og dermed uforenelig med systemisk tænkning).

Udvikling af ens typeprofil

Der kan opregnes mange andre grunde til, at udsagn om, at Jungs typologi skulle være essentialistisk, deterministisk og andet ikke-systemisk, er uholdbare. En af disse grunde er, at Jung havde stærkt fokus på udviklingsperspektivet i typologien. Hvis ens typeprofil

kun skulle udspringe af en tvingende medfødt struktur, ville det ikke give mening at appellere til udvikling af denne.

Jung advarede fx om det farlige i en ensidig brug af en enkelt funktionsmåde. Han påpegede, at man pludselig kan få brug for den modsatte funktion af ens foretrukne. Han sagde således om vigtigheden af at få udviklet sine uudviklede funktioner:

"[Det er] en nødvendighed for karakterudviklingen, at vi lader den anden side, netop den mindreværdige funktion, komme til orde; for vi kan ikke i længden lade en del af vores personlighed bestride pr. symbiose af en anden; for det øjeblik, hvor vi får brug også for den anden funktion, kan når som helst indtræffe og finde os uforberedte ... Og følgerne kan være alvorlige: den ekstraverterede taber derved sin uundværlige relation til objekterne og den introverterede sin til sit subjekt. Omvendt er det også tvingende nødvendigt, at den introverterede når til en handling, der ikke ustandselig er hæmmet af betænkeligheder og tøven, og at den ekstraverterede besinder sig på sig selv uden derved at bringe sine relationer i fare." (Jung, 7.86).

I dette citat talte Jung, som man kan se, om ekstraverterede og introverterede typer på en meget mere radikal måde end MBTI og JTI. Jung brugte først typebegrebet, når et menneske meget ensidigt bruger én funktion, mens alle mennesker ifølge MBTI og JTI er en af 16 typer. Som tidligere nævnt kan det være en af kilderne til misforståelserne omkring Jungs typologi, men selv for en ensidig *type* i Jungs terminologi - eller måske især for ham eller hende - så Jung det som en nødvendighed at udvikle de uudviklede funktioner og dermed bevæge sig væk fra sin præferencebetingede ensidighed.

En vigtig del af udviklingsarbejdet er netop, at man bliver i stand til at sætte sig ud over sine egne præferencer i dialogen med andre typer. Jung sagde fx:

"Man bør altid svare folk i deres hovedfunktion, ellers etableres der ingen kontakt." (Jung, 18.321).

Et sådan udsagn ville ikke give mening, hvis Jung mente, at man er en type, der ikke kan være anderledes.

Praktisk brug af typologiske metoder

Det er ikke kun på det teoretiske plan, at typologien er kompatibel med systemisk tænkning. Det er den også i sin praktiske anvendelse, fx i form af JTI, i hvert fald sådan som mange autoriserede konsulenter - herunder mine kolleger og jeg i Region Syddanmarks Ledelsesakademi - anvender den. Via besvarelse af en JTI-typeindikator og en samtale - først om ens egen vurdering af typeprofilen og dernæst om indikatorresultatet - finder respondenterne ud af, hvilke funktioner hun eller han har præference for at anvende. Det kan som bekendt spænde fra en stærk over en moderat til en uklar præference.

Et interessant tema, når man betragter arbejdet med typologi i et systemisk perspektiv, er refleksionen over og dialogen om, hvad de enkelte funktioner bruges til. Det er fascinerende at høre, hvordan de enkelte funktioner udspiller sig afhængigt af de forskellige kontekster, de optræder i. Det kommer ofte frem i den individuelle tilbagemelding, at der kan være forskel på ens profil i arbejds- og privatlivet. Og det bliver også tydeligt, at tænkning ikke bare er tænkning. Der er forskel på ingeniørens, lægens og socialrådgiverens tænkning. Og der er forskel på to ingeniørers, to lægers og to socialrådgiveres tænkning. Det fælles er, at det er tænkning. Der er ligeledes forskel på intuition - sygeplejerskens, pædagogens og økonomens udfolder sig i forskellige kontekster. Og sansning bruges forskelligt af kirurgen, rengøringsassistenten og fysioterapeuten. Alligevel giver det mening at kalde det alt sammen "at anvende en bestemt typologisk funktion".

Det er sjældent, at man i forbindelse med JTI eller andre indikatorer møder et menneske, der overhovedet ikke er i tvivl, om det skal vælge A- eller B-udsagnet, der indikerer hver sin modsatte præference - selvom det hænder. Det mest almindelige er, at man straks nævner, at man i flere tilfælde havde meget svært ved at vælge mellem A- og B-udsagnet. Grunden, der bliver angivet, er, at det da er afhængigt af konteksten. Sprogligt er det ikke altid ordet "konteksten", der bliver brugt, men udtryk som "det kommer da an på sammenhængen" - hvem man er sammen med, om det er på arbejde eller derhjemme etc. Dette giver anledning til nogle meget interessante samtaler om, hvilke funktioner der bliver brugt i hvilke sammenhænge. Sådanne samtaler er helt i tråd med både en systemisk og en Jung-orienteret tilgang til typologi.

Men som den, der indgår i en samtale med respondenterne, opfordrer jeg altid til en refleksion over, om man også rent faktisk foretrækker at gøre det, man gør. Mange mennesker gør nemlig mange ting, som de ikke foretrækker. De gør det, fordi deres arbejde, familiemæssige forhold eller andre givne omstændigheder kræver det. Man får af og til en mistanke om, at der ikke er tale om en præference, når en respondent siger, at vedkommende er sådan og sådan, fordi han eller hun er *nødt* til det. Sproget er på denne måde ofte afslørende.

En refleksion over ens præferencer kan fx føre til, at man går til sin leder eller sine kolleger og taler for en ændring i ens arbejdsopgaver eller den måde, man løser dem på, så man får mere plads til sine foretrukne funktioner.

Hvis man indtager et meget ensidigt relationelt standpunkt, hvor man bare accepterer påstanden om, at det udelukkende er konteksten, der definerer ens identitet, risikerer man at gå glip af sådanne interessante refleksioner, der kan føre til udvikling og forbedringer af ens vilkår. Hvis man har et menneskesyn, der hævder, at man ikke har anden identitet end den, man henter i enhver aktuel kontekst, vil man naturligvis aldrig opdage, at noget er

galt, eller kunne gøre noget ved det. Man afskærer sig i så fald på grund af en fordom fra nogle meget værdifulde og nuancerede indsigter i forskellige mennesketypers reaktioner på stress, deres lærings-, ledelses- og kommunikationsstil, hvad der motiverer dem og meget mere.

Jeg er helt klar over, at nogle menneskers modvilje mod Jungs typologi, herunder JTI og MBTI, kommer af, at den af og til bruges forsimplet - men det kan ske med alle værktøjer. Også systemiske metoder bliver lejlighedsvis brugt primitivt. Alle værktøjer i konsulentens værktøjskasse kan bruges af både klamphuggere og professionelle. Ingen finder på at kritisere en hammer eller en høvl, fordi resultatet er elendigt. Der er derfor heller ingen grund til at kritisere Jungs typologi, MBTI eller JTI, fordi de lejlighedsvis bliver misbrugt eller anvendt uprofessionelt.

Jung forklarede et sted den praktiske anvendelse af typologien i sit karakteristiske billedsprog: Med teorien om de fire funktioner – sansning, intuition, tænkning og følelse - kan man orientere sig, svarende til at man geografisk angiver et sted ved hjælp af længde og breddegrad. De fire funktioner - ligesom de fire verdenshjørner - er noget, som den menneskelige bevidsthed har lagt ned over virkeligheden. De typologiske funktioner opfattes altså ikke som noget, der objektivt set er der, men de var for Jung lige så uundværlige som de fire verdenshjørner, når man skal orientere sig i den ydre verden. Han forklarede, at de fire funktioner var blevet et kompas på hans psykologiske opdagelsesrejser, fordi de gav ham et måle- og orienteringssystem, som muliggjorde en kritisk psykologi. Med Jungs egne ord:

"De fire funktioner er noget ligesom de fire verdenshjørner, lige så vilkårlige og lige så uundværlige som disse. Intet hindrer, at man efter forgodtbefindende forskyder kardinalpunkterne flere grader til den ene eller den anden side og derudover giver dem andre navne. Det er kun et spørgsmål om konvention og forståelighed. Men ét må jeg bekende: at jeg under ingen omstændigheder mere vil undvære dette kompas på mine psykologiske opdagelsesrejser - ikke kun af den nærliggende, altformenneskelige grund, at enhver er forelsket i sine egne ideer, men på grund af den objektive kendsgerning, at der hermed er givet et måle- og orienteringssystem, som muliggør en kritisk psykologi, som vi så længe har manglet." (Jung, 6.1029-1030).

Ingen kritiserer et kompas for at være et forsimplet billede af virkeligheden, men det er netop en kritik, der af og til bliver rettet mod typologien fra systemisk hold: "Typologien giver et forsimplet billede af virkeligheden." Alle ved – eller burde vide – at nord og syd og øst og vest er en fælles overenskomst, der er nyttig, når man skal orientere sig i verden og kommunikere om, hvor man er på vej hen. På samme måde kan man med fordel betragte typologien.

Konklusion

Jeg har i denne artikel argumenteret for, at Jungs typologi er forenelig med systemisk tænkning. Men sådan forholder det sig kun, hvis man anser systemisk teori for at være én indfaldsvinkel blandt andre. Hvis man derimod anser en bestemt version af systemisk teori, som den eneste sande, så vil det se anderledes ud. Så vil Jungs tænkning blive diskvalificeret, fordi den også indeholder andre synsvinkler, som man kunne kalde psykodynamiske, humanistiske, biologiske, eksistentielle m.m. Og det faktum, at Jungs typologi af og til bliver udlagt essentialistisk og deterministisk eller administreret på en inkompetent måde, kan også være med til at miskreditere den i systemisk tænkende kredse.

Sådanne fejltagelser, fejltolkninger og fejlagtig anvendelse kan man ikke gardere sig imod, og de kan ikke tjene som argumentation for, at typologien er uanvendelig. Jeg håber derfor, at jeg gennem argumenter og citater fra Jungs værker har påvist i tilstrækkelig grad, at Jungs typologi uden problemer kan integreres med systemisk teori og praksis. Skulle dette synspunkt ikke vinde gehør, er det ikke nogen katastrofe. Både Jungs typologi og systemisk tænkning klarer sig udmærket endda. Men det forekommer mig, at de beriger hinanden, når man lader dem leve med hinanden i stedet for mod hinanden.

Litteratur

Gergen, Kenneth: *Social Theory in Context: Relational Humanism* 1997.

http://www.swarthmore.edu/Documents/faculty/gergen/Social_Theory_in_Context.pdf
(hentet 20.8.2011).

Gergen, Kenneth og Mary: *Social konstruktion. Ind i samtalen*, Dansk Psykologisk Forlag 2005.

Preben Grønkjær: *Jungs analytiske psykologi – en introduktion*. (Gyldendal 1994. Nyt oplag: Hans Reitzel 2010).

Preben Grønkjær: *Forståelse fremmer samtalen. 16 mennesketypers kommunikationsstil*. (Gyldendal 2004. Seneste oplag 2010).

Haslebo, Gitte og Kit Sanne Nielsen (1997). *Konsultation i organisationer – hvordan mennesker skaber ny mening*. Dansk psykologisk Forlag 1999.

Jung, C.G.: *Gesammelte Werke*. Referencerne i parentes til udsagn og citater af Jung henviser til de samlede værker og paragraf, fx (16,227) = bind 16, paragraf 227.

6.1-930: *Psychologische Typen* (1921).

6.1-225: *Psykologiske typer* (1921). Gyldendal 1994.

6.621-740: *Psykologiske typer* (1921). Generel beskrivelse af typerne. Gyldendal 1994.

6.741-921: *Definitioner* (1921). *Psykologisk typologi*. Gyldendals Uglebøger 1975.

6.979-1030: *Psychologische Typologie* (1928).

- 7.1-406: To skrifter om analytisk psykologi. Gyldendal 2001.
16.28-45: Was ist Psychotherapie? (1935).
16.66-113: Ziele der Psychotherapie (1929).
16.192-211: Medizin und Psychotherapie (1945).
16.230-254: Grundfragen der Psychotherapie (1951).
18.1-415: Den analytiske psykologis grundlag (Tavistock Lectures) (1935). Den analytiske psykologis grundlag og praksis. Gyldendal 1993.
18.1499-1513: Religion og psykologi (1952). Et svar til Martin Buber. Jung - Tekster og tanker. Borgen 1985.

Jung, C.G.: *Briefe*, 3 Bände, Olten 1972-73.

Loehr-Petersen, Jesper og Gjengedahl Madsen, Jørgen. *Introduktion til Humberto Maturanas' begrebsverden*. MacMann Berg 2004.